

УДК 366.54

В.В. Лащак, Т.В. Лащак

СИСТЕМА ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ ТА КОНТРОЛЮ ЗА ЦІНАМИ У СВІТЛІ АДМІНІСТРАТИВНОГО РЕФОРМУВАННЯ

У статті розкрито неефективність роботи органів виконавчої влади, на які покладені функції захисту прав громадян як споживачів та контролю за цінами. Визначено, що органи виконавчої влади недостатньо захищають права споживачів та контролюють споживчий ринок товарів, робіт та послуг, як це відбувається в розвинених країнах світу і як потребують громадяни нашої країни. У межах запропонованої Президентом та Урядом адміністративної реформи, з урахуванням світового досвіду, пропонується поетапний шлях модернізації системи захисту прав споживачів та контролю за цінами на державному та регіональному рівнях. Формування завдань та штатної чисельності доцільно формувати залежно від чисельності територіальної громади та кількості господарюючих суб'єктів, що здійснюють свою діяльність на території регіону.

The article says that the executive bodies to which the function of protecting the rights of citizens as consumers and price controls are not effective: to protect consumer rights and control the consumer market goods and services, as is the case in developed countries and as citizens need our country. Within proposed by the President and the Government of the administrative reform, taking into account international experience offered incremental reform its system of consumer protection and price control at national and regional level. Formation of tasks and strength it is advisable to form, depending on the number of local community, and the number of businesses, that operate in the region.

Ключові слова: споживчі ціни, захист прав споживачів, вплив держави, органи місцевого самоврядування.

Key words: consumer prices, consumer protection, the impact of state, local governments.

Проблеми ціноутворення в ринкових умовах на теоретичному і методологічному рівнях розглядали у своїх працях такі вчені: Артус М., Литвиненко Я., Пінішко В., Шкварчук Л. та ін. Зокрема, вони здійснили аналіз загальних принципів, методів і прийомів ціноутворення, що застосовуються в ринкових умовах господарювання.

Серед учених, що розглядали питання захисту прав споживачів, необхідно зазначити: Дудла І., Калиту П., Мазаракі А., Салухіну Н., Язвінську О. та ін.

Мета статті — запропонувати практичні шляхи для організації впливу держави на якісні та цінові характеристики споживчого ринку, у межах існуючих теорій. А також подати ефективні моделі системи захисту прав споживачів та контролю за цінами в межах ініційованої Президентом та Урядом адміністративної реформи.

Захист прав людини як споживача є об'єктивною закономірністю розвитку та однією з найважливіших ознак демократії, а вплив держави як стабілізатора цінових шоків є найбільш нагальним завданням соціально орієнтованого суспільства [1, с. 312]. На початку 90-х років ХХ століття в Україні було закладено нормативно-правову основу захисту прав споживачів та контролю за цінами [2, с. 382]. Задля цього було створено центральні органи виконавчої влади у сфері захисту прав споживачів, та контролю за цінами [3, с. 268]. Сьогодні стало зрозуміло, що органи виконавчої влади, на які покладені функції захисту прав громадян як споживачів та контролю за цінами, діють неефективно у зв'язку з такими причин:

- діючі моделі державних інспекцій із захисту прав споживачів та контролю за цінами тяготіють за своєю природою до фіскальних органів, у діяльності яких губиться кінцева мета — захист інтересів громадян як споживачів;
- постійний стан реорганізації та змін у контролюючих структурах не дозволяють сформувати стабільні інституції контролю;
- неурегульованість повноважень органів місцевого самоврядування не дають можливості ефективно задіяти потенціали активної громади;
- органи стандартизації, метрології та сертифікації неефективно контролюють на рівні виробників та імпортерів товари, які потрапляють на споживчий ринок;
- органи митного контролю та фіскальної служби зв'язку з непрозорими, корупційними схемами пропускають на територію держави товари із сумнівною якістю;
- формування чисельності працівників територіальних органів, на які покладено захист прав споживачів та контроль за цінами, здійснюється без урахування регіональних особливостей, зокрема не враховується кількість суб'єктів господарювання, які реалізують свої товари, роботи та послуги безпосередньо споживачам, а також кількість населення;
- ефективність роботи інспекторського складу оцінюється через систему показників, основою якої є кількість проведених перевірок та обсяг санкцій, застосованих до порушників, що збільшує регуляторний вплив на суб'єкти господарювання не даючи кінцевого результату у вигляді якісних характеристик товарної продукції та стабільних цін.

З огляду на те, що метою реалізації захисту прав громадян як споживачів є забезпечення задоволеності споживачів у реалізації їх прав на якісні та безпечні товари, роботи, послуги, а також контроль за ціновими коливаннями існує нагальна необхідність реформування системи захисту прав споживачів. Фінансування неефективних державних орга-

нів влади за рахунок бюджетних видатків у період кризи, на нашу думку, є марнотратством. Оптимізація системи центральних органів виконавчої влади в галузі захисту прав споживачів та контролю за цінами відповідно до постанови КМУ № 442 передбачає:

1. Утворити Державну службу України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, реорганізувавши шляхом перетворення Державну ветеринарну та фітосанітарну службу і приєднавши до Служби, що утворюється, Державну інспекцію з питань захисту прав споживачів і Державну санітарно-епідеміологічну службу та поклавши на Службу, що утворюється, функції з реалізації державної політики, які виконували органи, що припиняють повноваження, а також функції зі здійснення державного контролю (нагляду) за дотриманням вимог щодо формування, встановлення та застосування державних регульованих цін; здійснення державного нагляду (контролю) у сфері туризму та курортів.

2. Ліквідувати Державну інспекцію з контролю за цінами, поклавши функції з моніторингу динаміки цін (тарифів) на споживчому ринку на Державну службу статистики [4].

Необхідно зазначити, що витрати на утримання державних службовців, задіяних у захисті прав споживачів, уже сьогодні можуть здійснюватися згідно із законодавством двома шляхами: по-перше, за рахунок фінансування з державного бюджету; по-друге, створення при виконавчих органах місцевого самоврядування структурних підрозділів з питань захисту прав споживачів відповідно до ст. 28 Закону України «Про захист прав споживачів» [5].

У період спаду економіки в Україні, з точки зору держави, ефективніше вкладати кошти не в державні органи влади, а спрямовувати на соціальну допомогу населенню та відновлення економіки країни. Також існуючі умови розподілу фінансування між територіальними органами виконавчої влади у сфері захисту прав споживачів та контролю за цінами не відповідають вимогам соціально-економічного розвитку регіонів у зв'язку з такими причинами:

- по-перше, у зв'язку з нерівномірністю розселення населення країни;
- по-друге, у зв'язку з нерівномірністю розміщення господарюючих суб'єктів по регіонах.

Виходячи з цього, фінансування новоутворених територіальних органів виконавчої влади повинно бути диференційованим по регіонах, де не останню роль у вирішенні питань щодо захисту прав громадян регіону має бути покладено на місцеву владу.

На нашу думку, для того, щоб вирішити проблему ефективного захисту прав споживачів держава має створити відповідні підрозділи при виконавчих органах місцевого самоврядування. Згідно зі ст. 26 Закону України «Про місцеве самоврядування» органи місцевого самоврядування мають право вирішувати питання: щодо затвердження програм соціально-економічного розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць, цільових програм з інших питань місцевого самоврядування; встановлення відповідно до законодавства правил торгівлі на ринках, за порушення яких передбачено адміністративну відповідальність [6].

Пропонуємо такі етапи модернізації системи захисту прав споживачів та контролю за цінами на державному та регіональному рівнях (рис. 1, рис. 2).

Підприємства стандартизації, метрології та сертифікації здійснюють контроль за виробництвом товарів, робіт, послуг безпосередньо у виробників.

Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів здійснює законотворчу ініціативу, займається аналізом і плануванням, а також контролює регіональні підрозділи у межах своїх повноважень.

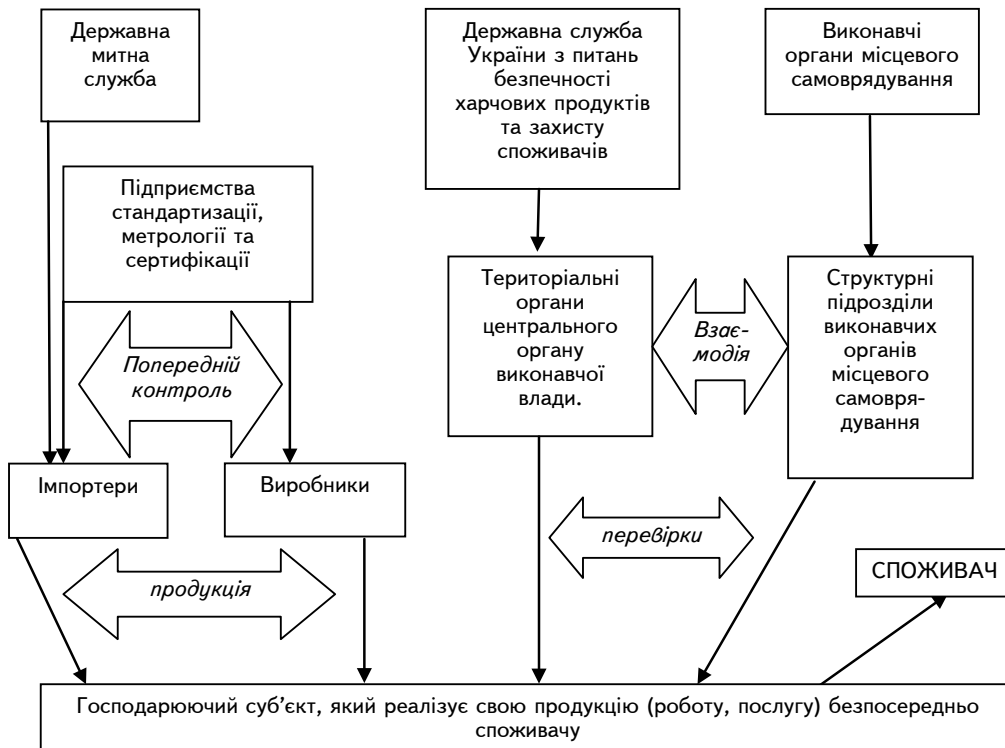

Рис. 1. Схема взаємодії державних органів виконавчої влади та виконавчих органів місцевого самоврядування щодо захисту прав споживачів під час першого етапу реформування (розробка авторів)

Регіональні підрозділи з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів виконавчих органів місцевого самоврядування здійснюють перевірки згідно з планами та за скаргами.

Державна фіскальна служба аналізує та здійснює оперативний камеральний контроль за структурою реалізації товарної продукції (за допомогою отриманої з касових апаратів та інших засобів в оперативному режимі інформації про продукцію, яка реалізується відповідно до Державного стандарту України (ДСТУ) та технічних умов (ТУ).

Державна митна служба здійснює контроль при митному оформленні імпортованих товарів в Україну.

Антимонопольний комітет виконує функції контролю за формуванням цін та декларуванням.

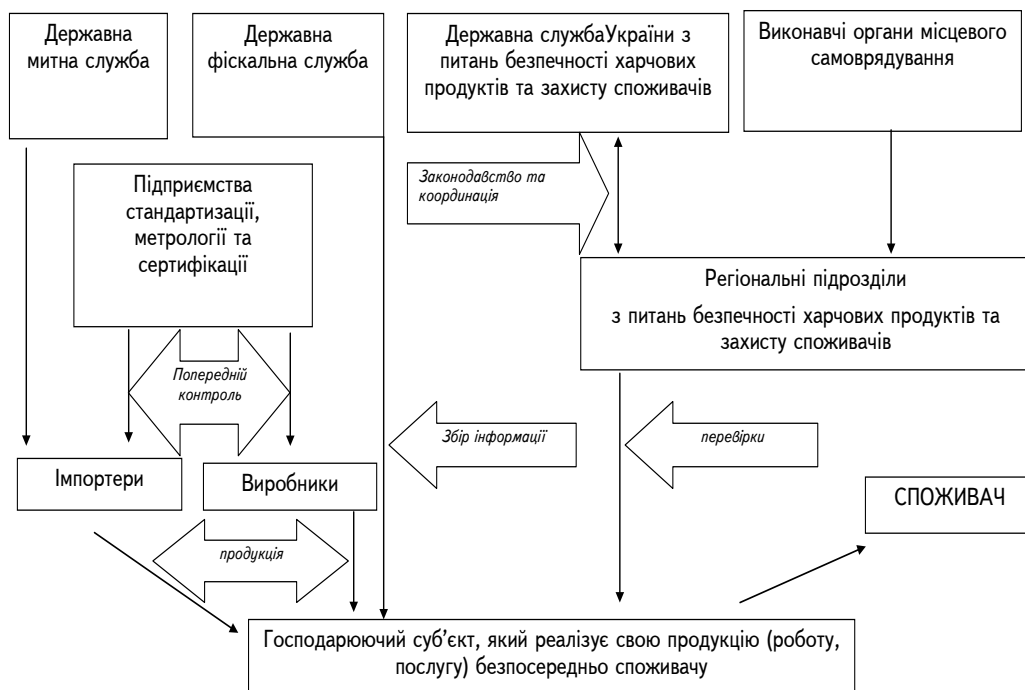

Рис. 2. Схема взаємодії державних органів виконавчої влади та виконавчих органів місцевого самоврядування щодо захисту прав споживачів під час другого етапу реформування (розробка авторів)

Першим кроком нашого алгоритму, виходячи із задекларованих урядом напрямів розвитку місцевого самоврядування в сучасних умовах, має стати здатність територіальної громади власними силами захищати права своїх громадян як споживачів. Для цього необхідно удосконалити державну нормативно-правову базу, а для прогнозованої організації роботи прийняти свої програми щодо захисту прав споживачів, на фінансування яких передбачити кошти у місцевих бюджетах.

Другим кроком повинна стати передача всіх повноважень територіальних органів Державної служби України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів структурним підрозділам виконавчих органів місцевого самоврядування. Своєю чергою центральний орган виконавчої влади буде координувати діяльність структурних підрозділів щодо захисту прав споживачів виконавчих органів місцевого самоврядування, формувати політику захисту прав споживачів та впливу на цінову на державному рівні, а також розробляти й затверджувати нормативно-правову базу.

Завдання адміністративної реформи пов'язані з потребою формування структурно цілісної за своїм змістом системи державного управління, підпорядкованої логіці адміністративних перетворень, що базується на основних цілях утверджених в Україні громадянським суспільством. Головним тут є забезпечення високого рівня відповідальності влади, держави в цілому перед суспільством та кожним громадянином зокрема, відродження довіри громадян до інституцій влади та боротьба з корупцією.

Відповідно до зазначеного потрібно розставити основні акценти, які полягають у формуванні ефективної організації виконавчої влади як на центральному, так і на місцевому рівнях управління. Один із основних напрямів адміністративної реформи — це сміливе делегування управлінських функцій зверху донизу із всебічним розвитком місцевого самоврядування, що не повинно суперечити принципам соціального управління щодо системності, відповідальності за результат, ієрархічності, поєднання галузевого та територіального управління, делегування повноважень.

Після запропонованої реорганізації бюджетні кошти, передбаченні на фінансування територіальних органів Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, можуть бути спрямовані на фінансування заходів, направлених на попередній контроль за якісними характеристиками продукції, зокрема на програми розвитку стандартизації, метрології та сертифікації, а також на недопущення цінових стрибків. Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів повинна сконцентрувати більшу увагу на попередженні порушень вимог чинного законодавства щодо захисту прав споживачів та ціноутворення на рівні виробників та імпортерів, а також нормотворчій та аналітичній роботі. Таке перенесення акцентів надасть змогу займатися прогнозуванням та моделюванням ситуації на товарних ринках, а також здійснювати інформаційну та просвітницьку роботу серед споживацької аудиторії.

1. *Мазаракі А.А.* Захист прав споживачів: соціально-правовий аспект / Київський національний торговельно-економічний ун-т / [А.А. Мазаракі, О.М. Язвінська, Л.В. Ніколаєва, Н.В. Притульська, Л.М. Іваненко] // Заг. ред. Людмили Вікторівни Ніколаєвої. — К.: КНТЕУ, 2002. — 312 с.; 2. *Салухіна Н.Г.* Захист прав споживачів: навч. посібник / Н.Г. Салухіна, О.М. Язвінська, О.І. Башкатова. — К.: МАУП, 2007. — 382 с.; 3. *Дудла І.О.* Захист прав споживачів: навч. посіб. для студ. ВНЗ / І.О. Дудла. — Чернігів: ЧДТУ, 2006. — 268 с.; 4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» від 10 вересня 2014 р. № 442; 5. Закон України «Про захист прав споживачів» 01.12.2005 № 1361; 6. Закон України «Про місцеве самоврядування» // Відомості Верховної Ради (ВВР). — 1997. — № 24. — С. 170.